

Zeitschrift: Annalas da la Societad Retorumantscha
Herausgeber: Societad Retorumantscha
Band: 104 (1991)

Artikel: üna petnada tras meis album
Autor: Gaudenz, Duri
DOI: <https://doi.org/10.5169/seals-235593>

Nutzungsbedingungen

Die ETH-Bibliothek ist die Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften auf E-Periodica. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Zeitschriften und ist nicht verantwortlich für deren Inhalte. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern beziehungsweise den externen Rechteinhabern. Das Veröffentlichen von Bildern in Print- und Online-Publikationen sowie auf Social Media-Kanälen oder Webseiten ist nur mit vorheriger Genehmigung der Rechteinhaber erlaubt. [Mehr erfahren](#)

Conditions d'utilisation

L'ETH Library est le fournisseur des revues numérisées. Elle ne détient aucun droit d'auteur sur les revues et n'est pas responsable de leur contenu. En règle générale, les droits sont détenus par les éditeurs ou les détenteurs de droits externes. La reproduction d'images dans des publications imprimées ou en ligne ainsi que sur des canaux de médias sociaux ou des sites web n'est autorisée qu'avec l'accord préalable des détenteurs des droits. [En savoir plus](#)

Terms of use

The ETH Library is the provider of the digitised journals. It does not own any copyrights to the journals and is not responsible for their content. The rights usually lie with the publishers or the external rights holders. Publishing images in print and online publications, as well as on social media channels or websites, is only permitted with the prior consent of the rights holders. [Find out more](#)

Download PDF: 17.04.2026

ETH-Bibliothek Zürich, E-Periodica, <https://www.e-periodica.ch>

Üna petnada tras meis album

da Duri Gaudenz

Dr. Andrea Schorta

Quai d'eira precis il di cha sar dr. Schorta es mort. Nus vaivan qua a Lavin la davomezdi in chasa Fliana ün inscunter culs attempats. In ün pitschen pled ch'eu n'ha salvà in quell'occasiun n'haja trat nan duos inscripziuns müralas da chasas veglias da Lavin. Sün üna chasa staja scrit ch'ün Flurin Cuorad cun sia duonna Chatrina Bonorand *bajan cumprà e ... renovà quista cuort*. Eu n'ha dumandà als preschaints, sch'els inclegian che cha *cuort* vöglià dir. *Cuort* nu possa esser quia sinonim da *piertan* o da *suler*. Tuot chi squassaiva be il cheu. Eu n'ha dit ilura cha sch'eu vess qua il Schorta, schi ch'eu pudess solver l'ingiavinera. Eu sun i quel 12 december 1990 a chasa, e l'ingiavinera d'eira scholta! Pro CUORT I leg eu cha *cuort* laiva dir eir: *Bauernhof, Meierhof, Fronhof*. Interessantamaing la chasa, statta Paravicin, fuorma insembel cul tablà üna gronda unità.

Eu cumainz mia petnada pro'l di da mort d'ün dals plü gronds, meritaivels e degns Rumantschs chi sper la *cuort in tuot sias variaziuns* ans ha dat immensamaing bler.

Ün oter di n'haja dumperà ad ün paura da Lavin co ch'el nomna quellas terrassas da prada e chomps chi's vezza dapertuot. Il prüm ha dit *avda*, davo ün oter es gnü oura cun *javda*; ilura n'haja consultà il Schorta e nun ha chattà nüglia! Fin ch'ün hom fin da Susch ha dit: Jä crai cha *javda* saja quai cha nus vi Susch nomnain *giavgia*; Eu n'ha tuornà a consultar il Schorta, e'ls sagels sun crodats. Pro *giavgia* as legia aint il DRG dafatta ün citat da la *javda* da Lavin: *javda d'ers es ün cres chi sta in früa ...* La *giavgia* pro Schorta nun es ninglur dal tuot congruenta cun las *giavgias* e *javdas* da meis correspundents, mo pazienza!

Casfanca

Eu m'aljord d'ün battaisem a Scuol. La mità da la cumparada d'eira engiadinaisa, tschella mità dal Vnuost. I sto esser stat güst il temp da *l'hom strom*. Perche cha l'hom strom d'eira in discussiun. Fin cha'l bazegner dal

poppin fa sü üna tschera d'importanza e disch: «Ma nus our'il Vnuost ardain eir l'hom strom, *la stria da fö*, ed a quella noss vegls nomnan *casfanca*, mo che cha quai voul dir, *casfanca*, nu sa da dir ingün.» Eu nun ha fat ingünas retscherchas. Eu sun sgür cha eir qua as poja be tour nan il dret cudesch o lexicon, til drivir a la dretta pagina e leger, fin chi's sa tuot quai chi's voul savair. I's vain a savair scha'l pled es retic o da che otra lingua. I's sa lura che ch'el significha. I's sa tuot. Curius füssa, schi gnissan hoz sü dal Vnuost, germanisà avant ün pêr tschient ons, cun baccuns rumantschs o dafatta retics.

Alch sumgliaint m'es capità in Samignun. Là am spettaiva, tschantà sün ün paracar, ün bun ami chi am vaiva impromiss da muossar *la primula auricula* (nüglija la cotschna, mo la gelgua). Cur ch'eschan rivats sü in üna tscherta vicinanza da la grippa, n'haja tut sü il spejel, e baincomal, la grippa d'eira crotscha da tacals gelgs, e cur cha d'eiran sü daspera, schi meis cour dal grond dalet battaiva bod dad ot. Alch uschea nu vaiv'eu mâ vis. Lura meis ami cumainza e disch, sch'eu sapcha co ch'els nomnan quista flur. «Nus tilla nomnain *flur zoss (d'sass, d'soss)*. Quai sarà sgüra amo ün nom rumantsch.» – Eu til n'ha lura declerà cha *sass* es Fels e cha in tudais-ch as nomna la primula auricula *Flühblümchen*, damaja *flur d'sass*.

Eu m'algord meglinavant d'Armon Planta, amo da quel temp ch'el daiva scoula a Sa. Maria. Ün di am quinta'l cun entusiassem ch'el haja fat la scuvierta cha ne giò'l Vnuost, ne in Val Müstair in nu's dschaja *maikäfers* o *bovins da mai*, mo cagiò *sulen* e casü *solas*! Quai sun amo ils müs-chels chi, suot terra, dan inavant vita.

Natüralmaing cha la scienza cugnuoscha doschas da quists exaimpels co cha'l rumantsch tendscha sur cunfin. Per mai sun bod plü interessants co las doschas dals cudeschs quels pêr ch'eu n'ha fastizzà svessa.

Rumantsch grischun?

Il rumantsch grischun es üna construcziun da büro, da stadaira e da centimeter. I's piglia il pled *Brunnen*, rumantsch principalmaing: *Bügl, truasch, fontauna*. Che saglia oura? Eu pens chi sarà sagli oura *bigl*! I's sta davant il pledin *nur*. Che sagliarà oura quia? *Angal, be, mo*. Eu nun ha la pussibilità in quist'ura ch'eu scriv da vera davo. Eu suppuon cha l'architect dal rumantsch haja dat la preferenza a *mo*. Intant chi'd es be da tscherner ils viervs singuls, substantivs, verbs, adjectivs etc. po quai amo ir, in büro, eir scha l'ajer minchatant es gröss e stit e piglia la frai-

s-chezza a quels chi sun infatschendats. Bod impussibla dvainta quista aventüra, cur chi's riva pro las *locuziuns* dals dialects rumantschs, pro'ls *möds da dir*, pro las *turnüras*. Quai sun quels elemaints da la lingua chi tilla dan culur, chi tilla fan eleganta, chi tilla dan taimpra ed agnadat. Da quai chi para a mai nos rumantsch es sün tuot la lingia richischem da culuors, ed uossa vain il rumantsch grischun cun sia *simpla aritmetica dal ün e duos e trais*. Quai ston dir ils linguists co chi sta culs möds da dir engiadinais, surmirans e sursilvans ... , schi as stopcha desister, malavita; schi detta fich suvent o be fich da rar la chaschun da far eir quia üna punt da Mustér fin vi Müstair.

Per cha quista part da meis artichel nu resta massa teoretica e grisch, tilla vögli dar culur cun üna tröppada da quist muvel. Eu nu vögl gnanca tant star a declerar che cha mincha elemaint vögli dir, eu less be dumandar al lectur che cha'l rumantsch grischun varà tut a man cun quista part essenziala da la lingua:

Ir sül tombel, ir in giamgias, ir a cumars; salsch va a salitscha, ir a tschaf; star a larg, largiar il muvel d'alp, dar larg, far larg; be da sbloc, be schmuors, be da tschisp, far spid cun qualchün; a la cazotta, a la buna, a la sbaduada; ir a geni, ir per strich, ir per staila; ir davo di, ir avant bouv; la glüna per traviors, la glüna culs pizs amunt, üna glüna d'or; ir a vut (cun arbaglia aint illas s-charpas!), ir in giojas, ir in sbarra, ir in troslla, ir amo culs muoschins, ir in jeschen; ir in tanta malura, ir a la sparazun, ir a föviv, ir be sblocs, ir be spüfs; s'avair a maun, as dar man, gnir a las sgiarbinellas, gnir maloura, gnir malperüna. Lasch'ir l'aua davo il vo; il di adessa; sün mort e fin; id han dat quint, dat d'incleger; dar oura müstà, as rumper il culöz; nügli rabiz, zist segn da la terra, üna s-chavazzada, sem sinavel, gnanc'üna da dir quella; gnir a frida cun alch, gnir a riva, gnir a tapin, gnir a bröch; tour alch ad in cretta, tour a chiern, tour a fain; sül prüm, sül far di, sül davo, sül ot da la stà; metter a stöchel, dar la cuognada; ribir dal fraid, – da la temma; far plich-placha, ir intuorn culla checla dal meil cun qualchün; che chi nun es, per main da che, salda, adüntrat, impestiant; stigl sco ün füs, lung sco l'an da la fam, ferm bes-cha, s-chür boc, larg sco üna porta tablà, bun sco la paira, prus sco Giob; avoir adüna l'aua d'sort, avoir adüna pled in chapitel; mol floc, bletsch pantan, clitsch cregn, bletsch sco ün pigliat; tour tuot fich a pet, tour tuot da la vart dal sulai; quist nun es ne pigna ne platta; ir sülla marusa vita, ir chaischond, ir in jeschen, ir a frouslas; quel es lumbardun pella versch da la rain oura; üna memoria sco ün chalender; avoir la müslla da, marüscha da, vair in testa da; far da las bellas, da las sias, da las bunas; chapütsch'alba, alba chapütscha; ün be spuonda e cupicha; ir da man in marella, da vach'in

vadella, ir inavo sco la curaj'in fö; i nu't laschan onur a culöz; va sül schimmel dal cromer; gnir our dal büz, -our dal crös, -our d'ün fat; il test chi voul s-charbunar la chaldera; chi da giuven, chi da vegl; quels stan d'ün lich e d'ün sgrat; far sü la buna saira, laschar il pelot; ir pella Frantsch'aint, dar per quai aint, far flandra, far futrascha; guarda chi vain eir per tai il barba Not, guarda chi vain Jon Pitschen, il barb'Andrea in chaminada e'l barba Jachen tanter las nüvlas; vender per üna suonda; star sco ün chan in ün von; i vain oura dal vargot, dal vargun; sco spina e fain, sco chan e giat; ne fö ne lö ne platta choda; esser glutitsch da; il sulai va adieu, el va a rendü, el dà l'uonda. Ir in fasch, ir in zinslas, ir in paglia, ir in monna, ir in sfrievladitsch.

Viervs sül tramunt

Tramuntar voul dir ir davogì, svanir, sfuondrar e quai tuot tenor per adüna. Quel chi excerpescha nossa litteratura la plü veglia, Travers, Bifrun, Chiampell, Papa, Toutsch, Saluz ... quel dvainta trist quant rumantsch bellischem chi'd es tramuntà. Quai sun dschierladas plainas. Mo quai es la conseguenza dal temp. Tuot trapassa, tuot düra be seis temp. Mo i nu's mangla ir inavo 400 ons per star davant quist fenomen da la gronda sfuondrada rumantscha, da la perdita da substanza minchatant bod inchapibla; i's po be güzzar las uraglias e tadlar a discuorrer a gliעד veglia, sapiainta, i's po leger cudeschs da Cla Biert ed Andri Peer, da Caratsch e Robert Luzzi, per constatar co cha l'islina rumantscha toc a toc crouda giò aint il mar chi tilla travuondarà. Tscherta, i nu's fa ün servezzan ad ingün cun scriver 'al tramunt', cun cundir e garnir seis texts cun prunas viervs cha bod ingün nun inclegia plü. Mo i nu's fa neir bricha ingün servezzan al rumantsch cun laschar ir l'ajer tras ils latschs, cun as cuntantar d'ün pledari, d'üna stilistica, da cugnuoschentschas minimalas.

Eu lasch sguondar in quist chapitel plects al tramunt, e quai bod exclusivamaing plects ch'eu n'ha nodà, saja cun tadlar a discuorrer, saja cun leger in nossa litteratura dal vainchavel tschientiner.

El fa eir da sensal; cun quist s-chierp traivan nus la modiva tanter duos chomps; ün bös-ch plain ons; che bellas brajessas cha tü hast aint; ossels intagliats pels bruozzels; tagliers e s-chüdellas; il maer d'Ardez – la merpart – le maire de Paris; vadaglias aint ils chavels – vadaglias aint il fain – parchüra'ns da vadaglias, da mendas e da tuot auters dons; statura – stausch – s-chagn; ir a chabroclas = sursilvan, tgaubriechel; la malgiada

va davo l'En, la malgiada sülla via o davo ün aguagl; la moula mulin as poja livgiantar nan sülla chaschögna e tilla s-chalmar o batter; las urezzas – orizis – spuondas expostas als vents; la sensina süsom l'er; la tramasera tanter chà e tablà; la püschgnantiva; laina da madera, la tabladiva; ün seaditsch; far sigls sül ladritsch; ils zaclers chi creschan aint il chomp sfrüjà; la muozza dal curtè; broclas, gialaidas, s-chafs, bacidas, charöts, cuagls, buaders, la tmeiglia culla suolva, la panaglia stuorna, la nacha, tinatsch, butschin, *la* barigl, la pütra, il frascun, il mamalè, möz, ster e minal; bouvas, tscheps, peisas; la mezia, la chavra, la bacharia; i sun its aint duos dels plü vegls; schlaruoch = ossari; la bella *matta* chi spassegia tras cumün, e la *matta* spüzzulenta sü prümara chi's dovra per laidar; panitschas, döglias e pantenzias; l'ha büttà baselgias giò da foura charpenna = purtretins culurits; lascha passar tuot tras il tamüsch; battaisem, il curtuoir, il latvetsch, visdaglias e visdöz; la nossa/nuossa: pro la benna, pro'l von e pro divers oters s-chierps, üna anza; triazza, charrè, biert, bröz, charrücla, vela, veula; la pais-cha pel signun; ün suaivel per l'alp, schi fa dabsögn; nu raiver sü pellas pichardellas; üna benna plaina da tschorlas. Gugent am regorda da sar Otto Bonorand, vegl paur d'Ardez, co ch'el ha provà da'm far incleger che chi'd es *üna schioua*, e per ch'eu inclegia propcha, m'ha'l fat ün disegnin in meis taquint; sar Jon savaiva ingio chi füssan sül Piz Ajüz las restanzas da las clavigliadas dals chamuotschs. Grippa, gurber, patrögna, niva, magogna; la s-chavitscha; ir cun sgiarbazs, cun sgiarvitschs, be schlancs; choma – ils chamuotschs choman süls tschainghels, duos paur fan choma per tschertas lavuors; ha'l dat tröv o suda, santur o quint?

Per finir amo ün pitschen desert

Chi chi as s-choda pel rumantsch, quel ha üna ter buna pignina. El ha chod per adüna. La funtana nu's staliva mâ, e l'album nun es mâ uschè plain, chi nu vess plü lö nöglia.

Eu cugnuoschaiva fich bain il verb sursilvan *encurir*, ün verb cha coura mincha uffant cugnuoscha. Ma eu n'ha stuvü gnir bun vegl per scuvrir *quaerere* (latin) eir in Engiadina: Va a *curir* la bescha, el *curiva* ün lö da star suot tet; mo nos *curir* es per murir, puchà; nu confuonder sdegrar e sdreglar! culgiar, culgia't, culgiaint; i maschara suot la tschendra, i tschima, i brasda; pro *Gionnes Mathis* as sprüschla amo ils vestis; Per *crodard* dovran *Bifrun* ed eir seis successuors, il verb interessant *tumer*, para cha quist verb vegna (o gniva?) dovrà amo a Müstair, pustüt cur ch'ün uffantin faiva

la cupicha. Scha na a Müstair, schi pertschert bleras jadas aint illa Divina Commedia, tomar, ilura in Frantscha: *tomber*; as scopular, tuir oura, pivir oura; per as vestir cumpara il verb *cuznir* chi tira adimaint a *Bifrun* cun sia *chüzzamainta*, ilura eir nos relict *ir scuz*; cusnar, resdar, guajar, guarantar, cuzantar, as distriar; *andarir la pasta* dal pan a Ramosch; verer, guardar, tschügliar, clignar; dschfar la chà; ün *suma* il giuf dubel per portar aua.

Eu n'ha cumanzà pro'l *dr. Andrea Schorta* e less glivrar pro el. Ün mais ant sia mort m'ha'l scrit üna charta fich amiaivla cul giavüsich ch'eu til güda a ramassar noms da pomma dutscha per ün artichel ch'el laiva publichar aint il Bündner Jahrbuch. I's trattaiva in special dals terms dialectals per *ribes alpinum* e per *rubus saxatilis*. Eu sun gnü vaira svelt aint illas farlendas, n'ha guardà, scha chattess melders barcharöls e n'ha scrit ilura, fors'ün'eivna plü tard, üna charta fich pac satisfacenta a Cuaira. Eu n'ha tramiss oura tuot la pommaraida ch'eu vaiva, mo brich quella ch'el agrajaiva. I pudess dar cha uschè füssa eir cun quist artichel: blera materia, mo pac nizuogl!